

Chiropcontact

30ste jaargang nummer 1 - Mei 2024

Natuurpunt
Vleermuizenwerkgroep

De blijde terugkeer of... een toevallige bezoeker

Luc De Bruyn, Rens Hendrickx, Lucia Manzanares, Amélie Geuns & Ralf Gyselings

Naar gewoonte van de laatste jaren werd de Wintertelling van Fort 6 in Wilrijk uitgevoerd, tijdens de “rustweek”, na de januari-examens aan de Universiteiten. De telling wordt uitgevoerd door onderzoekers van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en de Universiteit Antwerpen (UA), bijgestaan door enkele masterstudenten van het Departement Biologie die hun thesis doen op vleermuizen. Op die manier kunnen ze hun soorten beter leren kennen. Daarnaast zijn er gewoonlijk één of meer lokale vrijwilligers die de troepen versterken.

Het is niet direct een interessant fort om de telling te organiseren tijdens het fortentelweekend vermits een groot deel gebruikt wordt voor menselijke activiteiten. Veel lokalen zijn ingericht als clublokalen, er zijn fuifzalen voor studenten, er zijn twee grote sporthallen en er liggen sterk verlichte buitentennisvelden. Slechts een redelijk klein deel heeft condities die bruikbaar zijn voor overwinterende vleermuizen. Een deel daarvan is afgesloten door een traliepoort. Er worden gewoonlijk niet zo veel vleermuizen geteld, maar de laatste jaren zitten de aantallen wat in de lift. Dit komt vooral omdat een groep ingekorven vleermuizen Fort 6 “ontdekt” heeft en hun aantallen lichtjes toenemen.

Ook dit jaar was dat weer het geval. We splitsten het telteam op in twee en begonnen elk aan een zijde van het fort. Na een uur of twee en het afspeuren van een rits lokalen was de opbrengst één watervleermuis en één franjestaart. Maar toen, tegen het einde van de ronde, was het daar plots. In de doorgang tussen twee lokalen hing een “pakje” aan het plafond. Ik kon mijn ogen niet geloven. Daar hing zowaar een grote hoefijzerneus! We verwittigden snel de andere groep. Daar ook het ongeloof dat we zelf ervoeren. Ze dachten eerst dat we hen voor de gek hielden. Maar neen hoor, het was wel degelijk waar!

Op 13 maart hebben we een batdetector in de ruimte gehangen waar de vleermuis verbleef. Uit de opnames bleek dat de vleermuis nagenoeg elke nacht actief was tot 11 april. Bij het ophalen van de batdetector enkele dagen later was de vleermuis al niet meer aanwezig. Waarschijnlijk heeft ze dus in de nacht van 11 op 12 april het pand verlaten.

Wat verteld de geschiedenis ons?

Een korte literatuurstudie geeft aan dat de grote hoefijzerneus nooit wijdverspreid is geweest in Vlaanderen. Volgens Verkem et al. (2003) werd deze soort nooit waargenomen buiten de Voerstreek. Maar ook dat was al lang geleden.

In de periode 1909-1964 werd de soort nog waargenomen als overwinteraar in de mergelgroeven. Ze maakte zelfs 2% uit van de overwinterende vleermuispopulatie. Maar sinds 1964 werden ze daar niet meer gezien. Recent zijn er nog wel meldingen van een overwinterend exemplaar in het Waalse deel van de mergelgroeven. De laatste zomerkolonie werd waargenomen in 1995. Het ging om een kolonie van 12 dieren, maar het was niet zeker of die ook tot reproductie gekomen zijn.

De grote hoefijzerneus van Fort 6 - Luc De Bruyn

In 2009 vergeleken Kervyn et al. (2009) de toestand van de grote hoefijzerneus voor de periode 1939-1952 met de periode 1995-2008 voor Wallonië. Zij concludeerden dat, net als in Vlaanderen, de soort sterk achteruitgegaan was. Volgens hen zou dat vooral te wijten zijn aan het achteruitgaan van mestkevers, de geprefereerde prooi van deze soort. Anderen vermelden ook het gebruik van pesticiden in land- en bosbouw en houtverduurzamingsmiddelen in slaapplekken, habitatverlies en versnippering, verminderde beschikbaarheid van voedsel en verstoring van slaapplekken. Het gebruikelijke lijstje. Nyssen (2018) bekeek het aantal overwinterende exemplaren tijdens de winters van 1992/93 tot 2015/16. Uit de eerste analyses bleek dat er een positieve trend waar te nemen viel. Ook de verspreiding van het aantal waarnemingen in Wallonië zou toegenomen zijn als de periodes voor en na 2000 vergeleken worden (biodiversite.wallonie.be). Het merendeel van de recente waarnemingen bevinden zich ten zuiden van Sambre en Maas, maar er zijn er ook enkele dicht bij Vlaanderen (provincie Henegouwen). (Van der Meij et al. 2015) rapporteerde ook een positieve trend voor de Atlantische en Continentale regio's van Europa, ruwweg tussen 1990 en 2010 terwijl de trend stabiel was in de Mediterrane regio.

Zien we hier een revival?

De grote hoefijzerneus kent een vooral Mediterrane verspreiding (eurobats.org). (Zuid) België ligt op de noordgrens van het verspreidingsgebied. Temperatuur (in combinatie met daglengte) zou een belangrijke rol spelen, mits het effect heeft op de groei van de pups, timing van de geboorte, beschikbare foerageertijd en overleving in het algemeen (Ransome 2023). Volgens klimaatmodellen zouden Mediterrane soorten, waaronder onze grote hoefijzerneus, hun verspreidingsgebied kunnen uitbreiden naar het noorden als de temperatuur in de toekomst blijft stijgen (Rebelo et al. 2010). Dit werd al geobserveerd in het Verenigd Koninkrijk (Froidevaux et al. 2017). De soort spreidde uit naar het noorden en het oosten onder invloed van de opwarming geobserveerd sinds 1995. De laatste jaren werden enkele batdetector opnames gemaakt in Vlaanderen (Riemst & Damme), Brussel (Zoniënwoud) en er werd een overwinterende grote hoefijzerneus waargenomen in 2021 in een bunker in Zuid-Holland, Nederland (Willems 2020, Mostert and Dijkhuizen 2022). Het zou dus kunnen dat ons dier probeert meer noordelijke oorden te verkennen.

De grote hoefijzerneus van Fort 6 - Luc De Bruyn

Vanwaar komt dat dier dan?

Grote hoefijzerneuzen zijn geen grote reizigers en eerder honkvast. Volgens de literatuur liggen de afstanden tussen zomerkolonieplaatsen en de plaatsen om te overwinteren slechts enkele tientallen kilometers uit elkaar (Ransome 2023). Soms vliegen mannetjes wel eens verder (tot een 70-tal kilometer). Desondanks zijn er ook al wel eens veel grotere afstanden, tot enkele honderden kilometers waargenomen. Dergelijke migratie kan een belangrijke bijdrage leveren aan rekolonisatie-evenementen. Het meest waarschijnlijk is dus dat onze vleermuis afkomstig is uit één van de meer zuidelijk gelegen populaties uit Wallonië of Noord-Frankrijk.

Komt ze nog eens terug of kunnen we meer verwachten?

Gebaseerd op de trend van opwarming in Europa zou je dat wel kunnen stellen. Maar om tot een overwinterende populatie te komen hebben grote hoefijzerneuzen grote, ondergrondse systemen nodig met verschillende ingangen en een scala aan temperaturen. De mergelgroeven, waar de soort vroeger ook voorkwam, komen daarvoor in aanmerking. Dat is niet genoeg. De nabijheid van gunstig foerageerhabitat in de winter is essentieel om grote winterpopulaties (oktober tot mei) in stand te houden. Vooral om genoeg voedsel te vinden in de (warmere) oktober-november en maart-mei maanden.

Is de omgeving wel goed genoeg in orde? Is het habitat minder gefragmenteerd? Worden er minder pesticiden gebruikt? Zijn er terug grote(re) aantallen mestkevers te vinden in onze weilanden? Waarschijnlijk is hier nog werk aan de winkel.

Referenties

- FROIDEVAUX, J. S. P., K. L. BOUGHEY, K. E. BARLOW, AND G. JONES. 2017. FACTORS DRIVING POPULATION RECOVERY OF THE GREATER HORSESHOE BAT (*RHINOLOPHUS FERRUMEQUINUM*) IN THE UK: IMPLICATIONS FOR CONSERVATION. *BIODIVERSITY AND CONSERVATION* 26:1601-1621.
- KERVYN, T., S. LAMOTTE, P. NYSSSEN, AND J. VERSCHUREN. 2009. MAJOR DECLINE OF BAT ABUNDANCE AND DIVERSITY DURING THE LAST 50 YEARS IN SOUTHERN BELGIUM. *BELGIAN JOURNAL OF ZOOLOGY* 139:124-132.
- MOSTERT, K., AND J. A. DIJKHUIZEN. 2022. EEN OVERWINTERENDE GROTE HOEFIJZERNEUS (*RHINOLOPHUS FERRUMEQUINUM*) IN DE VASTELANDSDUINEN VAN ZUID-HOLLAND. *LUTRA* 65:235-237.
- NYSSSEN, P. 2018. SUIVI DES POPULATIONS DE CHAUVES-SOURIS EN BELGIQUE GRÂCE AUX RECENSEMENTS HIVERNAUX. *ECHO DE RHINOS* 97:3-7.
- RANSOME, R. D. 2023. GREATER HORSESHOE BAT *RHINOLOPHUS FERRUMEQUINUM* (SCHREBER, 1774). IN D. RUSSO, EDITOR. *CHIROPTERA. HANDBOOK OF THE MAMMALS OF EUROPE*. SPRINGER, CHAM, SWITZERLAND.
- REBELO, H., P. TARROSO, AND G. JONES. 2010. PREDICTED IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON EUROPEAN BATS IN RELATION TO THEIR BIOGEOGRAPHIC PATTERNS. *GLOBAL CHANGE BIOLOGY* 16:561-576.
- VAN DER MEIJ, T., A. J. VAN STRIEN, K. A. HAYSOM, J. DEKKER, J. RUSS, K. BIALA, Z. BIHARI, E. JANSEN, S. LANGTON, A. KURALI, H. LIMPENS, A. MESCHEDÉ, G. PETERSONS, P. PRESETNIK, J. PRÜGER, G. REITER, L. RODRIGUES, W. SCHORCHT, M. UHRIN, AND V. VINTULIS. 2015. RETURN OF THE BATS? A PROTOTYPE INDICATOR OF TRENDS IN EUROPEAN BAT POPULATIONS IN UNDERGROUND HIBERNACULA. *MAMMALIAN BIOLOGY - ZEITSCHRIFT FÜR SÄUGETIERKUNDE* 80:170-177.
- VERKEM, S., J. DE MAESENEER, B. VANDENDRIESCHE, G. VERBEYLEN, AND S. YSKOUT. 2003. ZOOGDIEREN IN VLAANDEREN. ECOLOGIE EN VERSPREIDING VAN 1987 TOT 2002. *NATUURPUNT STUDIE & JNM-ZOOGDIERENWERK GROEP, MECHELEN & GENT*, B.
- WILLEMS, W. 2020. UITGESTORVEN GROTE HOEFIJZERNEUZEN DUKEN OP LANGS TWEE KANALEN. *NATUURBERICHT NATUURPUNT*, [HTTPS://WWW.NATUURPUNT.BE/NIEUWS/UITGESTORVEN-GROTE-HOEFIJZERNEUZEN-DUKEN-OP-LANGS-TWEE-KANALEN](https://www.natuurpunt.be/nieuws/uitgestorven-grote-hoefijzerneuzen-duiken-op-langs-twee-kanalen).

De vleermuis laat duidelijk weten dat ze niet wil gestoord worden tijdens haar beauty sleep - Rens Hendrickx

